

دانشکده علوم انسانی
گروه علم فقه و مبانی حقوق

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته فقه و حقوق خصوصی

عنوان:

مطالعه تطبیقی غرر در قرارداد آتی
(فقه امامیه، حقوق ایران و حقوق انگلستان)

نگارش

آرش سعیدی فر

استاد راهنما و مشاور

دکتر سعید سید حسینی

شهریور ماه ۱۴۰۱

شماره:	اظهارنامه دانشجوی	
تاریخ:		

اینجناب آرش سعیدی فر دانشجوی کارشناسی ارشد فقه و حقوق خصوصی دانشکده علوم انسانی دانشگاه شاهد، گواهی می‌دهم که پایان‌نامه تدوین شده حاضر با عنوان: «مطالعه تطبیقی غرر در قرارداد آتی در فقه امامیه، حقوق ایران و حقوق انگلستان» به راهنمایی استاد محترم جناب دکتر سعید سید حسینی توسط شخص اینجناب انجام و صحت و اصالت مطالب تدوین شده در آن، مورد تایید است و چنانچه هر زمان دانشگاه کسب اطلاع کند که گزارش پایان‌نامه حاضر صحت و اصالت لازم را نداشته، دانشگاه حق دارد مدرک تحصیلی اینجناب را مسترد و ابطال نماید؛ همچنین اعلام می‌دارد در صورت بهره گیری از منابع مختلف شامل: گزارش تحقیقاتی، رساله، پایان‌نامه، کتاب، مقالات تخصصی و سایر منابع اطلاعاتی، به منبع مورد استفاده و پدیدآورنده آن به طور دقیق ارجاع داده شده و نیز مطالب مندرج پایان‌نامه حاضر تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجناب و یا سایر افراد به هیچ کجا ارائه نشده است. در تدوین متن پایان‌نامه حاضر، چاچوب مصوب تدوین گزارش‌های پژوهشی تحصیلات تکمیلی دانشگاه شاهد به طور کامل مراعات شده و نهایتاً این که، کلیه حقوق مادی ناشی از گزارش پایان نامه حاضر، متعلق به دانشگاه شاهد می‌باشد.

آرش سعیدی فر

نام و نام خانوادگی دانشجوی (دست‌نویس):

امضای دانشجو

امضای دانشجو

تاریخ:

۱۴۰۱

معاونت پژوهش و فناوری دانشکده علوم انسانی
 صورتجلسه دفاع پایان نامه کارشناسی ارشد

جلسه دفاع پایان نامه آقای آرش سعیدی فر دانشجوی کارشناسی ارشد رشته الهیات و معارف اسلامی - فقه و حقوق خصوصی به شماره دانشجویی ۹۸۷۵۶۷۰۰۴ رأس ساعت ۱۱:۰۰ مورخ ۱۴۰۱/۰۶/۱۴ در محل سالن دفاع دانشکده علوم انسانی دانشگاه شاهد.

تحت عنوان:

"مطالعه تطبیقی غرر در قرارداد آتی در فقه امامیه، حقوق ایران و حقوق انگلستان"

تشکیل گردید.

کمیته داوری پایان نامه کارشناسی ارشد، پس از استماع دفاعیات و طرح پرسش های لازم در زمینه علمی و تحقیقاتی مرتبط با پایان نامه نامبرده، ارزشیابی نهایی خود را به شرح ذیل، اعلام نمودند:
 پایان نامه نامبرده در جلسه دفاع با نمره ۱۷ (به عدد) و ۱۰۰ (به حروف) و با درجه ۱ (به عدد) و ۱۰۰ (به حروف) مورد تایید قرار گرفت / بزرگ.

بنابر تائیدیه شماره ۱ مورخ ۱۴۰۱/۰۶/۱۴ معاون پژوهشی دانشکده، نمره پژوهشی اختصاص یافته به نامبرده ۱۰۰ (به عدد) و ۱۰۰ (به حروف) می باشد و نمره نهایی پایان نامه دانشجوی ۱۷ (به عدد) و ۱۰۰ (به حروف) و با درجه ۱ (به عدد) و ۱۰۰ (به حروف) مورد تایید می باشد.

امضاء معاون پژوهش

تاریخ

امتحانات طبق ماده ۲۳ آیین نامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد ناپوسته مصوب جلسه ۸۶۶ مورخ ۱۳۹۴/۷/۲ شورای عالی برنامه ریزی آموزشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
 عالی: ۱۹۰۵۲۰، بسیار خوب: ۱۸۹۶۵۱۸، خوب: ۱۷۹۹۵۱۶، قابل قبول: ۱۵۹۹۵۱۴، غیر قابل قبول: نمره کمتر از ۱۴

اتحادیه کمیته داوری پایان نامه کارشناسی ارشد				
عنوان	نام و نام خانوادگی	مرجه علمی	نام دانشگاه	امضاء
استاد راهنمای اول	دکتر سید سعید حسینی	استادیار	شاهد	
استاد راهنمای دوم (در صورت وجود)	-	-	-	-
داور داخلی	دکتر محمدرضا عزیزالهی	استادیار	شاهد	
داور داخلی دوم (در صورت وجود)	دکتر محسن عابدی	استادیار	شاهد	
داور خارجی	-	-	-	-
داور خارجی دوم (در صورت وجود)	-	-	-	-
نماینده تحصیلات تکمیلی (بدون نمره)	دکتر محمدرضا عزیزالهی	استادیار	شاهد	

تقدیم به:

خدای را بسی شاکرم که از روی کرم، پدر و مادری فداکار نصیبم ساخته تا در سایه درخت پر بار وجودشان بیاسایم و از ریشه آنها شاخ و برگ گیرم و از سایه وجودشان در راه کسب علم و دانش تلاش نمایم. والدینی که بودنشان تاج افتخاری است بر سرم و نامشان دلیلی است بر بودنم، چرا که این دو وجود، پس از پروردگار عزیز مایه هستی‌ام بوده‌اند دستم را گرفتند و راه رفتن را در این وادی زندگی پر از فراز و نشیب به من آموختند.

آموزگارانی که برایم زندگی بودن و انسان بودن را معنا کردند.

که هر چه آموختم در مکتب عشق شما آموختم و هر چه بکوشم قطره‌ای از دریای بی کران مهربانیتان را سپاس نتوانم بگویم.

و همسر گرامیم که با حمایت‌ها و دلگرمی‌هایش مرا یاری کرد، سپاس ای مهربانم و عزیزتر از جانم.

امروز هستی‌ام به امید شماست و فردا کلید باغ بهشتم رضای شماست، گران سنگتر از این ارزان نداشتم تا به خاک پایتان نثار کنم، باشد که حاصل تلاشم به قدر قطره‌ای از دریای مهر و محبت شما را جبران نماید.

و نهایتاً تقدیم به همه‌ی شهدای مدافع حرم، امنیت و سلامت کشورم، مخصوصاً سردار دلها حاج قاسم سلیمانی عزیز.

بوسه بر دستان پر مهر و خاک پایتان

سپاسگزاری

به مصداق «من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق»

بسی شایسته است از پدران معنوی چون امام خمینی (ره) و شهدای مکتبش که ایثار در وادی عشق را به ما آموختند...

و همچنین استاد فرهیخته و فرزانه جناب دکتر سعید سید حسینی که با کرامتی چون خورشید، سرزمین وجودم را روشنی بخشیدند و گلشن سرای علم و دانشم را با راهنمایهای کارساز و سازنده بارور ساختند و با توجه و راهنمایی، این پایان نامه را در حالی متقبل شدند که بدون مساعدت ایشان این پروژه به نتیجه مطلوب نمی رسید، در مقام مخلوق از این نعمات و رحمت باری تعالی سجده ی شکر ساییده و به عنوان یک مجاهد علمی به تعبیر امام خامنه ای و یک دانشجو از تمام معلمین و اساتید زندگیم تخصیصاً استاد سعید سید حسینی کمال تشکر را داشته باشم.

چکیده:

یکی از انواع ابزارهای مشتقه مالی، قراردادهای آتی است که اخیراً با استناد به قانون بازار اوراق بهادار مصوب ۱۳۸۴ عرضه آن در بازار سرمایه ایران در سطح محدود آغاز شده است و در تجارت و داد و ستد، به خصوص در بازار بورس اوراق بهادار به عنوان ابزاری برای پوشش ریسک ناشی از نوسانات قیمت به کار می‌رود. قراردادهای آتی از نظر ظاهری مشابه معاملات کالی به کالی است که ثمن نیز مانند مبیع مؤجل می‌باشد، اما بین آنان وجه افتراق اساسی وجود دارد. در قراردادهای آتی یکی از طرفین متعهد می‌شود دارایی موضوع قرارداد، یعنی دارایی پایه را که می‌تواند کالا، ارز، اوراق بهادار و یا شاخص سهام باشد، در تاریخ معینی در آینده تحویل دهد و قیمت آن را دریافت کند و طرف مقابل هم متعهد می‌شود دارایی پایه را با همان مشخصات، تحویل گرفته و بهای مشخص شده را بپردازد. برخی از حقوقدانان این قراردادها را بدلیل معلوم و معین نبودن وجود مورد معامله و اوصاف آن و تردید در مقدورالتسلیم و التسلم بودن، غرری دانسته و باطل شمرده‌اند. در این پژوهش با مطالعه تطبیقی در فقه امامیه، حقوق ایران و انگلیس در پی پاسخ به مسئله غرری بودن قراردادهای آتی هستیم. نتیجه اینکه طبق تحلیل به عمل آمده، قرارداد آتی بر اساس هیچ یک از تعاریف غرر در فقه و حقوق ایران و انگلیس، یک قرارداد غرری به شمار نمی‌آید.

کلید واژه ها: غرر، قرارداد آتی، فقه امامیه، حقوق ایران، حقوق انگلیس

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
أ	فهرست مطالب.....
۱	فصل اول: کلیات پژوهش.....
۲	۱-۱. مقدمه.....
۲	۲-۱. بیان مسئله.....
۷	۳-۱. اهداف پژوهش.....
۷	۱-۳-۱. هدف کلی.....
۸	۲-۳-۱. اهداف فرعی.....
۸	۴-۱. پرسش‌های پژوهش.....
۸	۱-۴-۱. پرسش اصلی.....
۸	۲-۴-۱. پرسش‌های فرعی.....
۸	۳-۴-۱. فرضیه اصلی.....
۹	۴-۴-۱. فرضیات فرعی.....
۱۰	۵-۱. اهمیت و ضرورت پژوهش.....
۱۰	۱-۵-۱. فایده نظری.....
۱۱	۲-۵-۱. فایده عملی.....
۱۱	۶-۱. تعاریف.....
۱۶	۷-۱. نوآوری پژوهش.....
۱۶	۸-۱. روش پژوهش.....

۱۷	۹-۱. مبانی نظری و پیشینه تحقیق.....
۱۷	۱-۹-۱. مقدمه.....
۱۸	۲-۹-۱. مبانی نظری تحقیق.....
۱۹	۳-۹-۱. پیشینه تحقیق.....
۱۹	۱-۳-۹-۱. سوابق پژوهشی در داخل کشور.....
۲۱	۲-۳-۹-۱. سوابق پژوهشی در خارج کشور.....
۲۳	فصل دوم: مفهوم غرر در فقه امامیه و حقوق ایران و انگلیس.....
۲۴	۱-۲. مقدمه.....
۲۴	۲-۲. مبانی غرر در فقه امامیه.....
۲۴	۱-۲-۲. مفهوم لغوی و اصطلاحی غرر.....
۲۶	۲-۲-۲. مدرک قاعده غرر.....
۲۸	۳-۲-۲. قلمرو غرر.....
۲۹	۴-۲-۲. مصادیق موارد تحقق غرر.....
۳۵	۵-۲-۲. معیار تشخیص غرر در معامله.....
۳۷	۳-۲. مبانی غرر در حقوق ایران.....
۳۷	۱-۳-۲. مفهوم غرر در حقوق ایران.....
۳۸	۲-۳-۲. قلمرو غرر در حقوق ایران.....
۳۹	۳-۳-۲. معیار تشخیص غرر در معامله.....
۴۰	۴-۳-۲. غرر در مورد معامله در حقوق ایران.....
۴۰	۱-۴-۳-۲. غرر از جهت اصل وجود مبیع.....
۴۲	۲-۴-۳-۲. غرر از جهت قدرت بر تسلیم.....
۴۴	۳-۴-۳-۲. غرر از جهت اوصاف مورد معامله.....
۵۱	۴-۴-۳-۲. غرر در شروط ضمن عقد.....

ب

۵۱	۲-۳-۴-۱. شرط ضمن عقد و شرایط صحت آن.....
۵۵	۲-۴. مبانی غرر در حقوق انگلستان.....
۵۵	۲-۴-۱. مفهوم غرر در حقوق انگلستان.....
۵۷	۲-۴-۲. بررسی غرر بر اساس بیع مبیع آینده.....
۵۷	۲-۴-۳. بررسی مفهوم غرر بر اساس ثمن تعیین نشده.....
۶۰	۲-۴-۴. بررسی شروط ضمن عقد در حقوق انگلستان.....
۶۵	فصل سوم: قرارداد آتی و کارکردهای آن.....
۶۶	۳-۱. مقدمه.....
۶۶	۳-۲. ماهیت قرارداد آتی.....
۶۶	۳-۲-۱. تعریف قرارداد آتی.....
۶۸	۳-۲-۲. اوصاف قرارداد آتی.....
۶۹	۳-۲-۳. انواع قرارداد آتی.....
۷۱	۳-۲-۴. آثار قرارداد آتی.....
۷۱	۳-۲-۴-۱. آثار قرارداد آتی نسبت به طرفین.....
۷۴	۳-۲-۴-۲. آثار قرارداد آتی نسبت به قائم مقام طرفین.....
۷۵	۳-۲-۴-۳. آثار قرارداد آتی نسبت به اشخاص ثالث.....
۷۸	۳-۲-۵. موضوع قرارداد آتی.....
۷۸	۳-۲-۵-۱. مالیت داشتن.....
۷۹	۳-۳. اعتبار قراردادهای آتی.....
۸۱	۳-۴. کارکردها و ویژگی های قرارداد آتی.....
۸۳	۳-۵. تمایز قرارداد آتی با عقود مشابه.....
۸۳	۳-۵-۱. سلف موازی با قرارداد آتی.....
۸۷	۳-۵-۲. بیع کالی به کالی با قرارداد آتی.....
۸۹	۳-۵-۳. بیع استصناع با قرارداد آتی.....
۹۰	۳-۵-۴. بیع العربون با قرارداد آتی.....

- ۳-۵-۵. عقد صلح با قرارداد آتی..... ۹۳
- ۳-۵-۶. تعهد در برابر تعهد (شرط و عهد) با قرارداد آتی..... ۹۵
- فصل چهارم: غرر در قرارداد آتی..... ۹۷
- ۴-۱. غرر در قرارداد آتی بر مبنای فقه امامیه..... ۹۸
- ۴-۱-۱. غرر بر مبنای جهل..... ۹۸
- ۴-۱-۲. غرر بر مبنای خطر..... ۱۰۳
- ۴-۱-۳. غرر بر مبنای فریب..... ۱۱۰
- ۴-۲. غرر در قرارداد آتی بر مبنای حقوق ایران..... ۱۱۳
- ۴-۲-۱. غرر بر مبنای علم اجمالی و قابلیت تعیین..... ۱۱۳
- ۴-۲-۲. غرر بر مبنای پذیرش بیع موجد..... ۱۲۰
- ۴-۲-۳. غرر بر مبنای بطلان ناشی از تعدیل وجه..... ۱۲۵
- ۴-۳. غرر در قرارداد آتی بر مبنای حقوق انگلستان..... ۱۲۷
- ۴-۳-۱. غرر بر اساس ملاک قابلیت تعیین مبیع..... ۱۲۷
- ۴-۳-۲. غرر بر اساس ملاک قابلیت تعیین ثمن..... ۱۳۵
- ۴-۳-۳. غرر بر اساس اعمال اصل حاکمیت اراده..... ۱۴۰
- فصل پنجم: بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها..... ۱۴۵
- ۵-۱. مقدمه..... ۱۴۶
- ۵-۲. پاسخ به پرسش‌های پژوهش..... ۱۴۷
- ۵-۲-۱. پرسش نخست..... ۱۴۷
- ۵-۲-۲. پرسش دوم..... ۱۴۹
- ۵-۲-۳. پرسش سوم..... ۱۵۰
- ۵-۲-۴. پرسش چهارم..... ۱۵۲
- ۵-۳. نتیجه‌گیری..... ۱۵۳

۴-۵. پیشنهادهای حاصل از پژوهش..... ۱۵۵

۵-۵. پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی..... ۱۵۶

منابع..... ۱۵۷

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱. مقدمه

تجارت دارای مفهومی گسترده است که شامل انواع و اقسام عقود و روش های گوناگونی برای مبادلات می شود و انسان ها همواره به دنبال راه های جدیدی برای کسب سود و منفعت بیشتر با پذیرش خطر و ریسک کمتر هستند. متخصصان امور مالی و اقتصادی توانستند با ابداع روش هایی که بیشتر در بازارهای بورس مورد استفاده واقع می شود به این خواسته پاسخ گویند، که یکی از این روش ها ابزارهای مشتقه نام دارد که خود شامل چندین نوع قرارداد است. ابزارهای مشتقه به قراردادهایی گفته می شود که سود و زیان مورد توقع از قرارداد در دوره برپایی آن، به تبع تغییر قیمت دارایی مورد معامله در بازار تغییر می کند. کاربرد گسترده ی مشتقه ها در بازارهای مالی جهان که به تدریج در بازارهای مالی ایران نیز نمود یافته است، ایجاب می کند تا از چگونگی کاربرد اوراق مشتقه، سازوکار بازار و شیوه ی تعیین قیمت آن ها آگاه شویم. حال قرارداد آتی یکی از ابزارهای مشتقه است که ما در این نوشته به دنبال بررسی نفی غرری بودن آن بر اساس ادله فقهی و حقوقی هستیم.

۱-۲. بیان مسئله

قرارداد آتی یکی از انواع ابزار مشتقه به حساب می آید. با هر قرارداد آتی فروشنده تعهد می کند در زمان مشخصی (سررسید)، مقدار معینی از یک کالای مشخص را به قیمتی که الان تعیین می کنند، به خریدار بفروشد. مطابق این قرارداد خریدار هم متعهد می شود که کالای مذکور را با همان مشخصات در سررسید خریداری کند؛ این قرارداد قابلیت خرید و فروش در بازارهای مالی را دارد؛ بنابراین به طور خلاصه قرارداد آتی، توافقنامه ای است مبتنی بر خرید و فروش دارایی مشخص، در زمان مشخص، با قیمتی که اکنون مشخص می شود. به بیانی دیگر، در یک قرارداد آتی متعهد به خرید کالایی می شویم اما تصمیم نداریم که آن را هم اکنون تحویل بگیریم، بنابراین به قراردادی که در آن

کالایی را اکنون با قیمت مشخصی خریداری می‌کنیم اما تحویل و پرداخت وجه آن را به آینده موکول می‌کنیم، قرارداد آتی می‌گوییم. لازم به ذکر است این قرارداد در روابط اقتصادی و تجاری افراد ویژگی‌های مثبتی داشته که امروزه در این قرارداد فروشندگان و خریداران علاوه بر پوشش ریسک در دامنه روابط اقتصادی در جریان فراز و نشیب‌های نوسانات مالی، به دنبال کسب سود فراوان هم قرار می‌گیرند. انشای این قرارداد مانند تمامی قراردادها ملزم به رعایت شرایط و ضوابط مقرر در قانون مدنی است که از شرایط صحت هر قرارداد می‌باشد، هست؛ علاوه بر آن این قرارداد صرفاً در بورس منعقد می‌شود و عقدی تشریفاتی است.

قراردادهای مذکور در بازارهای بورس به عنوان یکی از مهمترین نهادهای مالی، حجم وسیعی از معاملات را به خود اختصاص می‌دهد و اگرچه ابتدائاً با هدف پوشش ریسک برای خریداران و فروشندگان در بورس مورد استفاده قرار گرفته ولی به تدریج به عنوان وسیله‌ای در جهت تامین منابع مالی پروژه‌های بلندمدت، سرمایه‌گذاری و کسب سود هم به کار رفته و مسیر را برای توسعه تجارت داخلی و خارجی مسطح و مرتفع می‌نماید. با توجه به اهمیت این بازار، دانشمندان و صاحب‌نظران مسلمان در پی تتبع همگونی معاملات بازار مذکور با مقررات اسلامی بوده‌اند، و لذا یکی از شبهاتی که در خصوص این قراردادها مطرح شده است بحث غرری بودن آنهاست، که در صورت تحقق و اثبات این شبهه، اعتبار بسیاری از معاملات را تحت تاثیر قرار می‌دهد و حتی موجب می‌شود در مواردی علاوه بر اشکالات فقهی، از حیث حقوقی نیز مباحث مختلفی در خصوص صحت یا بطلان آنها مطرح گردد؛ چرا که در کشورهای اسلامی از جمله کشور ایران باید تمامی مقررات با قواعد فقهی طبق اصل چهارم ق.ا. مطابقت داشته باشد بنابراین هر ابزاری هر قدر هم مفید باشد باید بتواند در یک نظام مالی منطبق با دستورات اسلامی مورد استفاده قرار گیرد تا مشروعیت و اعتبار آن مورد خدشه قرار نگیرد (فتاوی، ۱۳۸۲، ص ۵۵). لذا در بحث غرر نیز با توجه به اینکه اجماع فقها، وجود غرر در معاملات را موجب بطلان آنها می‌داند

به دنبال پاسخ به این سوال اصلی هستیم که آیا قراردادهای آتی، خود یا در قالب های دیگر چون سلف موازی در زمره معاملات غرری هستند یا خیر؟

در مقدمه با توجه به شناخت قرارداد آتی و آثاری که دارد می توان این گونه پنداشت که قرارداد آتی تلفیقی از توافق و قرارداد است، یعنی توافق به انجام بیع نقد در زمان معین و نیز قرارداد بیع نقدی در آینده. ماهیت این قرارداد این گونه است که در زمان عقد قرارداد توافق و تعهدی الزام آور برای انجام بیع نقدی در زمان آینده می باشد به این صورت که طرفین قرارداد در زمان عقد قرارداد به انجام بیع در زمان آینده متعهد هستند؛ اما در سررسید قرارداد آتی بر اساس توافق به انجام بیع، خود عقد بیع انجام می شود و در سررسید قرارداد بیع نقد اتفاق می افتد؛ بنابراین درباره ماهیت اصلی قرارداد آتی در فقه اسلامی می توان گفت که این قرارداد، توافق نامه ای الزام آور به انجام بیع در زمان آینده است و در زمان حال فقط یک توافق به انجام بیع نقد در سررسید مشخص منعقد می کنند. بنابراین قراردادهای آتی به عنوان یکی از بی شمار قراردادهایی که در آن ثمن و مبیع، مؤجل و در آینده اتفاق می افتند، با توجه به اصل آزادی قراردادها و اصل صحت، صحیح بوده و نمی توان به بطلان آن ها حکم نمود. از سوی دیگر با این فرض نمی توان این قبیل داد و ستد را تعهد به بیع دانست، زیرا، در صورت تعهد به بیع امکان سرباز نمودن طرفین عقد رفته و نمی توان ایشان را الزام کرد لیکن در بیع، طرفین متعهد به تأدیه عوضین بوده و در صورت استنکاف مطابق با قواعد عمومی بیع با آنان رفتار خواهد شد (درخشان، ۱۳۸۳، ص ۱۴۳).

از طرفی عنوان غرر در قرارداد آتی را نباید در شریعت مقدس نهی ای دانست که هیچ مصلحتی نتواند آن را تخصیص زند و مانع مطلق حضور ادله امضاء و انفاذ گردد. همین قدر که عقلاء وجود معامله ای را ضروری تشخیص دهند و تا ممکن است حدود آن را مشخص سازند؛ شرع مقدس به دلیل حضور مصلحت در انجام آن، آن را می پذیرد؛ حتی

فصل اول: کلیات پژوهش

با فرض اینکه دایره غرر در شریعت مطهر از غرر در نزد مردم و عقلاء وسیع تر است و حتی با فرض این که شارع تا میسر بوده، باب نزاع و خصومت را در معاملات بسته است. در حالی که از رفتار شارع مقدس می توان پی برد که موارد زیادی از معاملات مانند سلف با وجود فقدان علم به نتیجه، آن را پذیرفته است؛ با این نظر آنچه از غرر در فقه پذیرفته شده در قرارداد آتی راه ندارد و منتفی است، همچنین اگر عده ای آن را دارای خطر دانسته آن هم خطری معقول و منطقی بوده که متصف به ماهیت قرارداد نمی باشد، زیرا در قرارداد آتی عوامل غرری از جمله معلوم و معین نبودن عوضین و فقدان علم به نتیجه و انعقاد نهایی آن مشخص و صحیح است (شهیدی، ۱۳۸۵، صص ۴۶ و ۴۷).

همچنین مبانی غرر در حقوق موضوعه ایران نیز بر نصوص مختلفی از جمله ماده ۲۱۶ قانون مدنی به عنوان جهل (فقدان علم تفصیلی) می باشد، نه صرف خطر. بنابراین اگر در حقوق ایران معامله ای مشمول غرر قرار گیرد که جزئیات آن روشن نباشد هر چند خطری بر آن مترتب نباشد شامل معاملات غرری است؛ حال اگرچه قرارداد آتی در حقوق ایران دارای مناقشاتی در باب صحت است اما قابل تصدیق است زیرا این خطر منطقی طبق اصل آزادی قراردادها مورد قبول طرفین قرار گرفته و صحت پذیرش ریسک معقول و منطقی جزء ارتکازیات عقلاء است و از سوی دیگر معیار تشخیص خطر و ریسک، عرف است و عرف نیز از خطری پرهیز می کند که عموم جامعه بالاخص عقلای آن، از آن پرهیز می کنند (ایروانی، ۱۴۲۱ق، ج ۲، ص ۷۶۸).

و در حقوق انگلیس نیز غرر را به معنای خطر گرفته اند اما نه خطری که در فقه اسلامی آمده چرا که اصل آزادی اراده ها و معیار قابلیت تعیین، مفهوم گسترده تری در حقوق انگلیس به آن بخشیده است. در حقوق انگلیس خطری مطرود است که باعث ضرر و زیان به یک طرف یا طرفین معامله گردد یا کلا مورد معامله مبهم و مجهول باشد در حالی که در حقوق انگلستان جهل نسبت به یکی از عوضین نیز باعث بطلان معامله قرار

نمی‌گیرد همان طوری که در قانون بیع کالای این کشور معلوم و مشخص نبودن ثمن آن نیز باعث ایجاد اخلال در قرارداد نخواهد بود، بلکه معیاری برای مشخص بودن آن بین طرفین قرار گرفته است (JOHNADAMS AND ROGERBROWN SWORD, 1988, (P.107.,

به عبارتی قرارداد آتی طبق تصویر و توضیحی که در سطر بالا از وجود خطر در قراردادهای انگلیس بیان شد زیاد دشوار نیست چون که در حقوق انگلستان، معین بودن یا نبودن عوضین در قرارداد بیع نه تنها موجب بطلان قرارداد نمی‌باشد، بلکه با معیار معقول و متعارف قراردادن قراردادها و عدم تعیین عوضین در آن خللی در قابلیت اجرا و شناسایی قرارداد ایجاد نمی‌کند و در آخر آنچه به این نوع ریسک و خطر شمولیت و گستردگی بخشیده است اصل آزادی قراردادها و حاکمیت اراده هاست، هرچند حدود و ثغوری بر آن اعمال شده است (p.s.Atiyah, 2001, p.341.).

لازم به ذکر است امروزه باید قوانین طوری تفسیر و تأویل گردد که قوانین اسلامی از ورود بازارهای مالی که باعث پیشرفت نظام اقتصاد اسلامی کشور می‌شود با نگاهی جامع قدم گذارد و با آغوشی باز استقبال نماید که لازمه‌ی آن تتبع و تطبیق قواعد اسلامی با نصوص قانونی آن است، چرا که امروزه از جمله بازارهای مالی مشتقه در چالش بین الزام و نیاز اقتصادی و تردید فقهی حقوقی قرار گرفته است و راهکار آن بررسی دقیق و مطالعه ای عمیق و ارائه دلیل منطقی و متقن است (یحیی پور، ۱۳۹۱، ص ۱۳۴).

در آخر با توجه به مزایا و کارکردهای این نوع بازار مالی (آتی) که تأثیر بسزایی در جهت کاهش ریسک و مدیریت آن دارد، برای استفاده و تسهیل بهره‌مندی از آن در نهادهای حقوقی و اقتصادی، مقرراتی دقیق و سنجیده توسط متخصصان امر، طرح و پیشنهاد می‌شود، که این امر بدون شک باعث کارآمدی و رونق بازارهای مالی تجاری خواهد شد هرچند در ابتدا شروع خوبی به این امر شده است اما امید آن است که انشاءالله

گام های محکم تری در این مسیر برداشته شود.

در پایان ما در این تحقیق به دنبال پاسخ به این سوال که نفی شائبه غرر به آنچه که در منابع فقه امامیه، دکترین و اندیشمندان حقوق ایران و انگلستان در قرارداد آتی چگونه قابل اثبات است؟ پرداخته و مبنای غرر در فقه امامیه و حقوق ایران و انگلستان مورد تدقیق قرار گرفته است، و اینکه در این مقال به نظر می رسد این قرارداد از نظر شرعی صحیح بوده و غرر در آن راه ندارد و سعی نموده به نظریه صحت این عقد با دلایل ارایه شده قوت بخشد؛ و با بررسی های انجام شده در فقه امامیه و حقوق ایران و نظریه دکترین انگلستان به این نتیجه برسیم که در فقه امامیه غرری مورد نهی قرار گرفته است که در آن خطر راه داشته باشد، نه فقط بودن جهل، چه بسا این خطر ممکن است که از شرایط محصورى چون جهل به حصول و وصول مبیع، یا جهل به مقدور التسلیم بودن و... حاصل شود نه مطلق خطر.

فلذا در تحقیق حاضر به صورت مبسوط مبنای غرر را با مقایسه ی آراء و اقوال در فقه امامیه و حقوق ایران و انگلستان مورد تدقیق قرار داده تا به روش تحلیل تطبیقی از سه منظر فوق به این پرسش پاسخ گوئیم که دیدگاه فقهای امامیه و دکترین حقوق ایران و انگلستان درباره غرری بودن قرارداد آتی چیست؟

۱-۳. اهداف پژوهش

۱-۳-۱. هدف کلی

- بررسی تطبیقی غرر در قرارداد آتی در فقه امامیه، حقوق ایران و حقوق انگلستان

۱-۳-۲. اهداف فرعی

- نفی شائبه غرر در قرارداد آتی بر اساس مبنای پذیرفته شده در فقه امامیه و دکترین حقوق ایران و انگلستان
- بررسی و شناخت بازار مالی، ابزارهای مشتقه، قراردادهای آتی از نظر اقتصادی، حقوقی و فقهی در حقوق ایران و انگلستان
- آشنایی با کارکرد قراردادهای آتی در فقه امامیه، حقوق ایران و انگلستان

۱-۴-۴. پرسش‌های پژوهش

۱-۴-۱. پرسش اصلی

- نفی شائبه غرر در قرارداد آتی بر اساس مبنای پذیرفته شده در فقه امامیه و دکترین حقوق ایران و انگلستان چگونه قابل بررسی است؟

۱-۴-۲. پرسش‌های فرعی

- ۱) ماهیت حقوقی قراردادهای آتی منطبق با کدام قالب قراردادهای معین است؟
- ۲) مشروعیت و اعتبار قراردادهای آتی در مواجهه با شبهات چگونه قابل توجیه است؟
- ۳) نحوه تعیین عوضین در قراردادهای آتی بر مبنای پذیرفته شده در فقه امامیه و دکترین حقوق ایران و انگلستان چگونه در نفی شائبه غرر قابل بررسی است؟

۱-۴-۳. فرضیه اصلی

- به نظر می‌رسد عنوان غرر در قرارداد آتی بر اساس اصل پذیرفته شده در فقه امامیه، در مبحث محتوای بنیادین غرر قابل انکار باشد. زیرا در فقه غرر به معنای خطر مورد